

- 1) stolen (vehicle or parts thereof, things and documents of the victim);
- 2) records and correspondence in which the names of the accomplices and their possible location may be indicated;
- 3) the tools and means used in committing the abductions;
- 4) clothing and footwear that could have been offenders in the commission of a crime;
- 4) means of masking stolen vehicles (paint sprayers, erroneous numbers, etc.).

The list of tasks to be solved by the investigator in preparation for the investigation of crimes connected with the illegal possession of vehicles is summarized.

Keywords: illegal possession, vehicles, search, evidence, criminal proceedings, criminal offenses, investigator, investigators (wanted) actions.

УДК 343.85:34.07

І. А. Волков

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПРАЦІВНИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті виокремлено чинники, що обумовлюють значну латентність злочинної діяльності працівників правоохоронних органів, проаналізовано та охарактеризовано основні причини та умови, що впливають на злочинність працівників поліції. Окреслено етапи заходів щодо оперативно-розшукового запобігання підрозділами внутрішньої безпеки злочинам, які вчиняють працівники Національної поліції. Визначено поняття запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності працівників Національної поліції України.

Ключові слова: працівники поліції, підрозділи внутрішньої безпеки, причини та умови вчинення злочинів, запобігання злочинності, профілактика злочинності.

Постановка проблеми. Важливою проблемою, яка вкрай негативно позначається на формуванні правової демократичної країни, є ураження всіх сфер життя державного апарату України різноманітними злочинними проявами. Про викорінення цього явища не йдеться, проте існують успішні приклади заходів запобігання, які дають змогу суттєво впливати на стан та динаміку злочинних виявів, зводячи їх дію до некритичного рівня. Окремим аспектом криміналізації державного устрою є ураження злочинними проявами саме органів та підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ), покликаних вести боротьбу із різними виявами кримінально караних злочинних дій.

Злочинна діяльність у правоохоронних органах зазвичай здійснюється стосовно осіб – порушників закону (обвинувачених, підозрюваних, адміністративних правопорушників). З одного боку, особи, які вчинили неправомірні дії, прагнуть уникнути відповідальності, з іншого – зловживання службовим становищем працівниками правоохоронних органів має на меті отримання ними майнової чи іншої користі. До того ж значна частина правопорушників-поліцейських обізнані з оперативно-розшуковими методами встановлення осіб, причетних до вчинення

злочинів, та особливостями досудового розслідування, що дає їм змогу створювати умови для приховування своєї злочинної діяльності.

Ці та інші чинники суттєво утруднюють організацію протидії злочинам, які вчиняють працівники НПУ. Важливою складовою такої роботи є попереджувальна діяльність, мета якої вжити заходи, що суттєво утруднять або унеможливають учинення злочинів зазначеними службовими особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оперативно-розшукового попередження злочинів розглянуто в працях А. І. Алексєєва, О. М. Бандурки, В. В. Баранова, Є. І. Борділовського, І. В. Бризгалова, В. О. Глушкова, Е. О. Дідоренка, І. П. Джужі, О. М. Козаченка, О. Є. Користіна, А. Г. Лекаря, В. С. Овчинського, С. С. Овчинського та ін. Названі вчені досліджували в основному загальні питання попередження злочинів, але ж специфіку діяльності підрозділів внутрішньої безпеки щодо злочинів, які вчиняють працівники правоохоронних органів, ураховано не було.

Формування цілей. Зазначене обумовило мету статті – визначити поняття та окреслити етапи заходів щодо оперативно-розшукового запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності працівників Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Злочинній діяльності працівників правоохоронних органів притаманна висока латентність. Цьому сприяє сукупність чинників, до основних з яких належить небажання керівництва висвітлювати реальний стан справ; викритих працівників нерідко звільняють з правоохоронних органів; проти таких осіб не порушують відповідні справи або ж порушені справи призупиняють чи закривають без доведення до логічного завершення. Важливого значення в організації протидії злочинам, що вчиняють працівники НПУ, набуває саме оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД). Злочини, що вчиняють працівники поліції, відрізняються складністю виявлення, викриття та розслідування, адже правопорушники вживають серйозні заходи щодо маскуванню злочинної діяльності, знищення слідів тощо. Таким злочинам характерна відсутність свідків, часто немає і постраждалих. Тому встановити не лише виконавця чи виконавців, а й сам факт учинення злочину вкрай складно. Тому перспективним напрямом протидії злочинам, що вчиняють працівники поліції, є саме профілактична робота працівників підрозділів внутрішньої безпеки (далі – ВБ), спрямована на ранні етапи формування злочинного діяння (причини та умови, задум, підготовку тощо).

Як зазначає О. В. Мельковський, профілактика, що є основним напрямом викорінення антигромадських явищ, складає фундамент послідовних змін у сфері боротьби з правопорушеннями. Цей напрям діяльності є також одним з основних для правоохоронних органів. Оперативні підрозділи НПУ профілактичну функцію реалізують у формі оперативно-розшукової профілактики [1, с. 104].

У п. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що оперативні підрозділи зобов'язані в межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу ОРД, уживати

необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення та припинення злочинів і викриття причин й умов, які сприяють учиненню злочинів, а також здійснювати профілактику правопорушень. Це положення стосується й оперативних підрозділів служби ВБ НПУ [2].

Система заходів щодо запобігання оперативними підрозділами ВБ злочинам, що вчиняють працівники НПУ, має спрямовуватися на усунення причин, які їх породжують, та умов, що їм сприяють.

Зазначимо, що причини та умови мають складатися з компонентів, що становлять систему соціально негативних відносин, явищ і процесів, що, як наслідок, детермінують злочини працівниками НПУ і завжди виражаються у тісній взаємодії. Неefективними видаються намагання розмежувати фактори дійсності на причини й умови злочинності, оскільки те, що в одному разі – причина, у другому – умова, а в третьому – загалом не відіграватиме жодної ролі. Невипадково в юридичній літературі такі категорії, як причини, умови, детермінанти, фактори, обставини досить часто вживають як взаємозамінні. Зокрема, В. В. Панкратов зазначає, що «при вивченні проблеми породження (спричинення) акцент робиться на повноті виявлення факторів, на аналізі механізму дії тих чи інших елементів причинного комплексу» [3, с. 25].

Причини та умови, що сприяють учиненню злочинів, – це обставини об'єктивної дійсності й особливості інтелектуального та іншого стану особи, які обумовили, детермінували злочин і зробили можливим його вчинення. Вони складаються із сукупності обставин, що взаємодіють між собою, і до яких належать: особливості об'єкта посягання та наявність криміногенних факторів; антисупільна установка суб'єкта злочину та причини її формування; конкретні життєві ситуації, які у взаємодії з внутрішніми якостями особи злочинця спричинили його злочин або сприяли його вчиненню [4, с. 158].

Діяльність щодо запобігання (профілактики) злочинності загалом і злочинів, до яких причетні працівники НПУ зокрема, передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні заходи, що здійснюють підрозділи ВБ НПУ.

Ці заходи можуть бути загальними, наприклад, виявлення та усунення умов, що сприяють учиненню злочинів, та індивідуальними – застосування профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, припинення мотивування чи замаху на злочин тощо.

Зміст оперативно-розшукового запобігання злочинам, що вчиняють працівники НПУ, з боку працівників служби ВБ складається з етапів, які мають нейтралізувати розвиток злочинної діяльності:

1. Загальна та індивідуальна профілактика злочинів. Суть полягає в нейтралізації, усуненні причин і умов (об'єктивних та суб'єктивних), обставин і факторів (внутрішніх та зовнішніх) стосовно ймовірного злочинця. Через профілактичний вплив на свідомість працівника поліції, а також на реальні життєві умови, середовище, у якому він перебуває, на віктимологічні та інші фактори досягається бажаний стан кримінологічної

ситуації, за яким у середовищі працівників НПУ, на яких спрямований профілактичний вплив, не виникає наміру на вчинення злочину чи готування до нього.

2. Сутність попередження злочинів як другої стадії запобігання полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправне прагнення вчинити правопорушення, що згодом можуть перерости в злочинні.

3. Припинення злочинів як третя стадія запобігання злочинам характеризується специфічністю заходів та особливою підготовкою до них працівників підрозділів внутрішньої безпеки. Вона може наставати під час неефективного відпрацювання попередніх стадій оперативного впливу або бути завершальним етапом документування злочинних дій працівника поліції або групи працівників.

Як зазначає А.І. Посполітак, об'єктом профілактики злочинів, які вчиняють працівники НПУ, є причини, умови, що сприяють учиненню аналізованих злочинів, та особи, які потенційно можуть учинити такі злочини, тобто лише ті особи, які мають намір на вчинення конкретних злочинів, приховано здійснюють підготовку або вчиняють їх, що й обумовлює особливості негласного впливу оперативних підрозділів на таких осіб, інформація про яких міститься у відповідних справах. Обґрунтоване визначення категорій осіб, які є об'єктами профілактики, а також урахування середовища, що їх оточує, виступають важливою передумовою правильної організації попереджувальної роботи, у якій обирають і заходи профілактичного впливу:

- метод переконання (передача відомостей, що мають викликати певну думку або дію особи, яка підлягає профілактичному впливу);

- метод примусу (обмеження певних прав і свобод, а також унеможливлення здійснення особою певних дій, до того ж за незалежними від цієї особи причинами). Метод примусу застосовують у разі, коли метод переконання не дає позитивних результатів, а дії, здійснені особою, яка підлягає профілактичному впливу, дають підстави для застосування до неї заходів дисциплінарного або адміністративного характеру.

Для реалізації заходів примусу працівники оперативних підрозділів внутрішньої безпеки можуть ініціювати як самостійно, так і через інших суб'єктів:

- звільнення на законній підставі особи з посади;
- застосування адміністративних заходів впливу (наприклад, за корупційні правопорушення);
- відклик спеціальних дозволів (ліцензій), що видані дозвільною системою МВС тощо [5, с. 13].

Отже, запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності працівників НПУ можна визначити як систему заходів і суб'єктів, діяльність яких спрямована на виявлення й усунення причин та умов злочинності у сфері службової та професійної діяльності працівників НПУ і застосування програм індивідуального коригування поведінки, а також виявлення осіб, поведінка яких безпосередньо вказує на реальну можливість учинення злочинів у сфері службової та професійної

діяльності працівників НПУ і даліше проведення диференційованих заходів запобіжного впливу.

До напрямів загально профілактичного характеру належать:

- удосконалення кадрової роботи, зокрема відбір, підготовка та розміщення кадрів;
- підвищення ефективності виховної роботи з особовим складом;
- удосконалення професійної освіти та підготовки кадрів;
- удосконалення психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності працівників НПУ, забезпечення постійного контролю за службовою діяльністю персоналу;
- проведення службових розслідувань за фактами порушення дисципліни та законності;
- визначення кола осіб, схильних до вчинення протиправних дій;
- використання у виховній роботі матеріалів про розгляд фактів правопорушень, що вчинили працівники, оголошення вироків чи рішень судів щодо притягнення поліцейських до кримінальної, адміністративної або дисциплінарної відповідальності тощо.

До заходів індивідуальної профілактики злочинів належить:

- розробка системи спеціальних заходів, спрямованих на усунення, нейтралізацію, обмеження дії факторів злочинів у сфері службової або професійної діяльності;
- перешкоджання здійсненню протиправного наміру конкретного працівника НПУ щодо реалізації задуму на вчинення таких злочинів;
- припинення корупційної діяльності, яка вже почалася, для недопущення настання протиправного результату.

Першочерговою є розробка економічних та організаційно-управлінських заходів щодо заохочення державою сумлінної, чесної праці як основного джерела життєвих благ, укупі з установленням режиму максимального протистояння одержанню злочинних прибутків працівниками НПУ. До таких заходів належить створення адекватного антикорупційного законодавства; створення умов, за яких у працівників поліції формується усвідомлення невідворотності покарання; широке висвітлення в засобах масової інформації результатів антикорупційної діяльності в органах та підрозділах НПУ; запровадження високих соціальних стандартів і гарантій для працівників поліції тощо [5, с. 11-12].

В. Є. Боднар за результатами вивчення практичної діяльності підрозділів ВБ виділяє такі детермінанти протиправної діяльності працівників органів і підрозділів НПУ:

- успадкована від колишньої міліції морально застаріла «палочна» система оцінки роботи, що ґрунтується на гонитві за формальними (нерідко штучними) показниками оперативно-службової діяльності;
- Perezавантаженість працівників органів і підрозділів НПУ, унаслідок чого вони не виконують службових обов'язків або формально ставляться до їх виконання, фальсифікують службові документи;

- недосить ефективна система контролю за діяльністю працівників низової ланки поліції через низький професійний рівень керівників усіх рівнів тощо;

- вияви професійної деформації, яка межує з професійною деградацією, тобто незворотними змінами особистості працівника, зумовленими його професійною діяльністю;

- неякісний підбір, підготовка та розставляння кадрів, поверхневе вивчення кандидатів на службу в органи поліції, неефективність інституту наставництва;

- низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення тощо [6, с. 278-284].

Про можливу причетність до злочинної діяльності працівника поліції можуть свідчити такі обставини:

- невідповідний наявним доходам спосіб життя (скажімо, часте відвідування розважальних закладів), придбання дорогих транспортних засобів, нерухомості, непоодинокі виїзди за кордон на відпочинок тощо;

- підтримування стосунків, родинних зв'язків з кримінальними елементами, підприємцями, бізнес яких може викликати сумніви в його легальності;

- участь в оперативній розробці або розслідуванні матеріалів стосовно організованих злочинних угруповань, з огляду на що можливе виникнення пропозицій підкупу чи іншого впливу тощо.

Працівники підрозділів ВБ під час здійснення запобіжної діяльності вживають таких заходів:

- виявлення, постановка та оперативний облік працівників поліції, стосовно яких у законний спосіб отримана й попередньо перевірена оперативна інформація-компромат;

- створення умов, що ускладнюють або унеможливають учинення злочинних дій особами, які знаходяться на оперативному обліку в підрозділах ВБ (відсторонення від справ, переведення на іншу посаду або в інший підрозділ, роз'єднання групи, що має протизаконні наміри тощо);

- цілеспрямований вплив на осіб, які перебувають на оперативному обліку в підрозділах ВБ для нейтралізації, припинення та відмови від протиправних намірів і дій (вплив за допомогою негласних співробітників, проведення профілактичних бесід тощо);

- використання можливостей відомчого та позавідомчого впливу (відомства контролю) для реалізації спеціальних комплексних програм із запобігання та припинення протиправної діяльності працівників поліції.

Одним із напрямів роботи підрозділів ВБ є планування, організація та проведення планових і позапланових цільових відпрацювань і перевірок службової діяльності практичних підрозділів, що знаходяться на території обслуговування. Для запобігання злочинним проявам потрібно проводити цільові відпрацювання діяльності працівників територіальних підрозділів.

Використання отриманої інформації дасть можливість здійснювати проведення системного аналізу оперативної обстановки по лінії ВБ для

прогнозування, своєчасного виявлення та припинення розвитку негативних процесів у структурних підрозділах НПУ [7, с. 117, с. 120].

Висновки. Отже, визначення чинників, що сукупно можуть посприяти або формують злочинні наміри чи дії працівників НПУ та вжиття відповідних заходів, що здійснюють працівники підрозділів ВБ щодо впливу на них, можуть сформувати надійне підґрунтя до стійкої запобіжної діяльності таким протиправним намірам і діям.

Використані джерела:

1. Мельковський О. В. Організація і тактика здійснення оперативно-розшукової профілактики службою внутрішньої безпеки ГУБОЗ МВС України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. Спеціальний випуск (№ 53). С. 104-111.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 25.04.2018).
3. Панкратов В. В. Программа борьбы с преступлениями несовершеннолетних: [рекомендации к разработке региональных программ]. Москва : Изд-во ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1992. 53 с.
4. Матвійчук В. Виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / відп. редактори: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
5. Посполітак А. І. Кримінально-правова характеристика та запобігання злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності працівників ОВС (ст.ст. 364, 365, 366, 367, 368, 368-2, 369, 369-2, 370 КК України): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. 245 с.
6. Боднар В. Є. Протидія злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції України : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 544 с.
7. Мельковський О. В. Актуальні питання запобіжної діяльності підрозділів внутрішньої безпеки МВС України (за результатами опитування працівників підрозділів внутрішньої безпеки). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Спеціальний випуск (№ 69). 348 с.

Стаття надійшла до редколегії 27.07.2018

Волков И. А. Некоторые аспекты предупреждения подразделением внутренней безопасности преступлений, совершенных сотрудниками Национальной полиции Украины

В статье выделены факторы, обуславливающие значительную латентность преступной деятельности сотрудников правоохранительных органов, проанализированы и охарактеризованы основные причины и условия, влияющие на преступность сотрудников полиции. Выделены этапы мероприятий подразделений внутренней безопасности по оперативно-розыскному предупреждению преступлений, совершаемых сотрудниками Национальной полиции. Определено понятие предупреждения преступлений в

сфере служебной и профессиональной деятельности сотрудников Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: сотрудники полиции, подразделения внутренней безопасности, причины и условия совершения преступлений, предупреждение преступности, профилактика преступности.

Volkov I. Some aspects of Preventing by the Internal Security Units Crimes Committed by the Ukrainian National Police Officers

The article identifies some factors that determine the significant latency of criminal activity of law enforcement officials (the management's reluctance to cover the actual state of affairs, often exposed employees are freed from law enforcement agencies, such cases do not violate the relevant cases, suspended or closed cases without bringing them to a logical conclusion). The main reasons and conditions influencing the criminality of NPO workers are described.

It is proposed to divide measures on operational and investigative prevention of crimes committed by employees of the National Defense League by the employees of the IS into the following stages: general and individual prevention of crimes; identification of persons whose actions indicate an unlawful intention to commit offenses which subsequently may become a criminal offense; cessation of crimes.

The concept of prevention of crimes in the field of professional and professional activities of NPU employees is defined, what should be understood is the system of measures and subjects whose activities are aimed at identifying and eliminating the causes and conditions of crime in the field of professional and professional activities of NPU workers and application of individual adjustment programs; identification of persons whose behavior directly indicates the real possibility of committing crimes in the field of professional and professional activities of the employees of the National Defense League and further implementation of differentiated preventive measures.

The directions of general and individual prevention of crimes committed by NPU employees as part of the preventive activity of the internal security units of the NPU are formulated. Investigated circumstances that may indicate a possible involvement in the criminal activity of the police officer and proposed measures that should be applied to the employees of the IS units during the preventive activities (detection and registration of police officers in respect of which information was obtained for compromising content; the creation of conditions that complicate or exclude the possibility of committing criminal acts, influence on individuals in order to neutralize unlawful intentions and actions.

Keywords: police officers, internal security units, causes and conditions of crime, crime prevention.

УДК 343.98

В. О. Гусева

**ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

На підставі аналізу практики органів досудового слідства, наукової літератури розглянуто питання, що стосуються особи потерпілого як елементу криміналістичної характеристики посягань на життя працівника правоохоронного органу. Установлено відомості про типові характерні риси